

Naslov članka/Article:

Inkluzija tudi v otroški literaturi za slepe

Inclusion also in the Area of Literature for Blind Children

Avtor/Author:

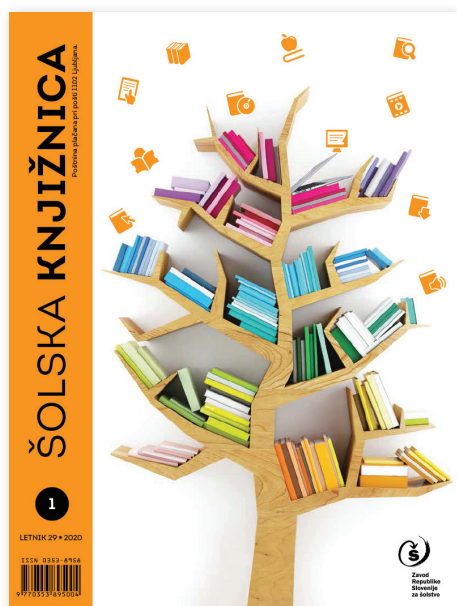
Aksinja Kermauner, Jerneja Herzog, Maja Logar

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Šolska knjižnica št. 1/2020, letnik 29

ISSN 0353-8958

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2020

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/solska-knjiznica/>

Inkluzija tudi v otroški literaturi za slepe

Inclusion also in the Area of Literature for Blind Children

Aksinja Kermauner, Jerneja Herzog, Maja Logar

Izvleček

V zadnjih letih prejšnjega stoletja se je po svetu začela širiti ideja inkluzije, torej vključevanja ljudi s posebnimi potrebami v širšo družbo na mnogih področjih. Eden od pogojev za uspešno vključevanje oseb s posebnimi potrebami v okolje je prav gotovo dostopnost informacij, ki naj bi bile razumljive vsem. Za slepe in slabovidne odrasle bralce je v Sloveniji prilagojene kar nekaj literature (prepis v brajico, zvočni zapis), manj pa je za majhne slepe otroke. Slikanice, v katerih so ilustracije dostopne tipni zaznavi, imenujemo tipne slikanice ali tipanke in le z njimi bodo majhni slepi otroci lahko polnopravno uživali v branju. Knjižnica kot prostor spodbujanja branja ima na tem področju izjemno inkluzivno vlogo.

Napore na področju dostopne literature za slepe in slabovidne otroke v naslednjem prispevku predstavljajo kar tri avtorice. V prvem spoznamo načine prilagajanja besedil za otroke s posebnimi potrebami, še posebej za slepe in slabovidne, tipne slikanice (tipanke) in njihov pomen; v drugem sta opisana projekta Praktično manipulativne metode pri razvijanju taktilnega gradiva za slepe in slabovidne v LUM (SLUM) in Dotakni se umetnosti (DUM), oba v shemi Po kreativni poti do praktičnega znanja, ter projekta TAKTUS in TAKTUS II (tip, aktivnost, kreativnost, team, umetnost, slepota) v sklopu sheme Študentski inovativni projekti (ŠIPK). Predstavljena je tudi zbirka tipank Potipaj me (in njeno nadaljevanje), ki je nastala v okviru predmeta Likovno specialno pedagoški projekt. V tretjem prispevku avtorica oriše Službo za mlade bralce in razširjen program Skupine za uporabnike s posebnimi potrebami v Mariborski knjižnici, način obdelave tipnih slikanic, povezavo tipnih slikanic z igračami, ki jih omogoča bogata knjižnična Igoteka, in dogodek Potipaj me, ki nakazuje sodelovanja Mariborske knjižnice na lokalnem in vseslovenskem nivoju ter jo umešča med močne inkluzivne dejavnike.

Ključne besede

otroci s posebnimi potrebami, bralno ovirane osebe, slepi in slabovidni, prilagojena literatura, slikanica, tipanka

UDK 82(02.053.2):376

Abstract

In the last years of the previous century, the idea of inclusion became widespread, i.e. inclusion of people with special needs in various aspects of society. Among the conditions allowing a successful inclusion of people with special needs in the environment is undoubtedly availability of information that everyone can understand. While there is a fair amount of literature in Slovenia adapted for the blind and visually impaired adults (Braille transcription, audio recording), literature for blind children still needs some attention. Picture books with tactile illustrations, called tactile picture books or tactile books, are the only way for small blind children to be fully included in an enjoyable reading experience. In this sense, the library, as the environment that fosters reading, has a powerfully inclusive role.

The efforts in the area of available literature for blind and visually impaired children are described in this work by three authors. The first article introduces the ways of adapting the text for children with special needs, particularly for the blind and visually impaired, as well as the genre of tactile books and their importance. The second presents the projects *Practical Manipulative Methods in Developing Tactile Material for the Blind and Visually Impaired in Fine Arts* ("Praktično manipulativne metode pri razvijanju taktilnega gradiva za slepe in slabovidne v LUM (SLUM)") and *Touching Art* ("Dotakni se umetnosti (DUM)"), both within the scheme *Taking a Creative Path to Practical Knowledge* ("Po kreativni poti do praktičnega znanja"), as well as the projects *TAKTUS* in *TAKTUS II* (representing the concepts: type, activity, creativity, team, art, blindness) within the scheme *Students' Innovative Projects* ("Študentski inovativni projekti (ŠIPK)"). The article also introduces a tactile book collection called *Touch Me* ("Potipaj me"), along with its continuation, created within the *Special Pedagogy Art Project*. The third article outlines the Young Readers Service and the extended programme implemented by the Group for Users with Special Needs at the Maribor library, as well as the approach to tactile books, connection between tactile books and toys from the extensive library toy supply, and the event *Touch Me*, which reflects the Maribor library collaboration at the local and Slovenian level and its placement among strong inclusive factors.

Keywords

children with special needs, persons with reading impairment, blind and visually impaired, adapted literature, picture book, tactile book

Aksinja Kermauner

INKLUZIJA IN SLIKANICA

Inkluzija je sistem intervencij, s katerimi skušamo delno ali v celoti vključiti socialno izključene posameznike v socialno skupino ali v širše socialno okolje.

Inkluzija izhaja neposredno iz človekovih pravic in iz ideje multi- in interkulturalnosti ter pluralizma (Skalar, 2002). Je sistem intervencij, s katerimi skušamo delno ali v celoti vključiti socialno izključene posameznike v socialno skupino ali v širše socialno okolje. Če pa naj bi se okolje spremenilo, potem je treba razmišljati o prilagoditvi različnih dejavnikov. Vključevanje v družbo, ki sama sebe imenuje inkluzivna, bo uspešno le v primeru, da imajo odrasli in otroci s posebnimi potrebami (OPP)

zadovoljene vse kulturne potrebe, torej tudi prilagojeno literaturo.

Prav gotovo si otroštva brez slikanice ne moremo predstavljati. Otrokov prvi stik s knjigo v predbralnem obdobju poteka s pomočjo ilustracij, mladi bralec odkriva in spoznava domišljajske podobe, ki so jih zanj ustvarili drugi. To učenje poteka na kognitivni ravni, ravno tako pa tudi na področju umetniške občutljivosti (Dolinšek Bubnič, 1999). Otrok posluša in kasneje bere literarno zgodbo, prav tako pa zaznava tudi likovno. Slikanice predstavljajo otrokov prvi stik s književnostjo in likovno umetnostjo, mu omogočajo lažji

IFLA navaja zaskrbljujoče dejstvo, da je le 5 % informacij v svetu popolnoma dostopnih osebam z bralno oviranostjo.

Lahko branje (angl. Easy to Read) so prilagojena besedila, namenjena osebam, ki zaradi različnih razlogov težje berejo ali razumejo originalna besedila.

vstop v kulturo svojega naroda in ga duševno ter intelektualno bogatijo (Haramija in Batič, 2014). Ker sta v slikanici zastopani literarna in likovna zgodba, lahko otrok raziskuje slikanico kot predmet, na ilustracijah prepozna oblike, različne odnose med predmeti in ljudmi in jih povezuje s svojimi dotedanjimi izkušnjami. Interakcija s slikanico mu lahko sproži različna čustva in občutke, omogoča vedno nove možnosti igre ob prebranem in ustvarjanju (Dolinšek, 2004). Vsa ta večplastnost doemanja literarnega dela pa predstavlja tudi osnovo funkcionalne pismenosti v širšem pomenu besede.

Vse to velja ravno tako za otroke s PP. Zato je nujno, da tudi njim ponudimo pester nabor otroških knjig, saj bodo le tako dosegali svoje vrstnike s pričakovanim razvojem.

Slovenski trg ponuja zares veliko domačih in tujih otroških slikanic, vendar jih je zelo malo prilagojeno otrokom s PP. IFLA (Mednarodna zveza bibliotekarskih združenj in ustanov) navaja zaskrbljujoče dejstvo, da je le 5 % informacij v svetu popolnoma dostopnih osebam z bralno oviranostjo. Družba se sicer vedno bolj odpira tudi na tem področju in zato nastaja več knjig, ki so prilagojene tem ranljivim skupinam bralcev ali o njih govorijo, vendar po besedah avtoric Jamnik in Picco (2011) niso vse slikanice in knjige s tovrstno tematiko kakovostne. Avtorici pravita, da naraščajoči trend knjig o 'drugačnih' in za 'drugačne' izkazuje dva nasprotujoča si vidika: potrošniški, ki sledi pridobitniškemu namenom in navadno ni kakovosten, ter namembnostni. Ta potrjuje dejstvo, da je namembnost lahko do velike mere združljiva s kakovostjo.

Na strani zveze IFLA je tudi navedeno, da morajo imeti ljudje z ovirami pri branju s podporo Mednarodne konvencije Združenih narodov o pravicah oseb z oviranostjo enake pravice do dostopa do knjig, znanja in informacij (About the Libraries Serving Persons with Print Disabilities Section).

BRALNO OVIRANE OSEBE

Izraz bralno ovirane osebe označuje osebe, ki imajo različne senzorne, fizične ali kognitivne

primanjkljaje. To jim preprečuje, da bi lahko brali pisno gradivo tako, kot to počnejo osebe brez ovir (load2learn). Med osebe z ovirami pri branju uvrščamo osebe s slabovidnostjo, slepoto in z okvaro vidne funkcije, gibalno ovirane osebe, osebe, ki imajo različne težave pri učenju, osebe z disleksijo, motnjo avtističnega spektra in motnjo pomanjkanja pozornosti s hiperaktivnostjo (ADHD) ter osebe z motnjo v duševnem razvoju, dodali pa bi tudi gluhe osebe, katerih prvi jezik je slovenski znakovni jezik. Prav tako spadajo v to skupino po našem mnenju tudi oklevajoči bralci, priseljenci, pripadniki manjšin in starostniki z različnimi senzornimi in kognitivnimi težavami (pešajoč vid, demenca, stanje po kapi itn.).

Za različne skupine otrok s PP so tudi prilagoditve lahko povsem različne, lahko so tehnične ali vsebinske, skupine pa jih lahko uporabljajo vse življenje ali le v določenih obdobjih. Nekaj pravil pa je tudi skupnih. Prilagoditve za slabovidne so na primer zelo podobne prilagoditvam za osebe z disleksijo, le črke so za slabovidne navadno večje. O povečavi govorimo od 14 pik naprej. Pri obeh skupinah se izogibamo samim velikim črkam in ležečemu tisku. Uporabljamo le levo poravnavo, papir naj ne bo pretanek in naj se ne blešči; izberemo rahlo obarvanega. Črke naj bodo brez serifov (Arial, Tahoma, Calibri itn., nikakor ne Times New Roman, ki se danes veliko uporablja). Razmik med vrsticami naj bo 1,5 (Kermauner in Plazar, 2019).

Za gluhe otroke, katerih primarni jezik je slovenski znakovni jezik, je zelo pomemben izbor besedišča. To ne sme biti preveč kompleksno in abstraktno, saj je obseg zaradi drugačnega usvajanja pomena besed manjši kot pri slišočih. Besedila je treba ilustrirati s kretnjami in/ali posneti tolmačeve kretnje na video, kar je v slikanici lahko dostopno na priloženi zgoščenki ali preko QR kode (Kermauner in Plazar, 2019).

Lahko branje (angl. Easy to Read) so prilagojena besedila, namenjena osebam, ki zaradi različnih razlogov težje berejo ali razumejo originalna besedila. Besedila so lahko avtorska ali prirejena. Ne gre le za prirejanje že obstoječih informacij, temveč tudi za ustvar-

janje besedil v laže berljivi in razumljivi obliki (Haramija in Knapp, 2019, str. 52). Besedila v lahkem branju morajo biti napisana razumljivo, s kratkimi in jedrnatimi stavki, preprostimi besedami, brez narekovajev. Priporočljivo je, da je med besedilom umeščenih veliko slik ali ilustracij (tudi za odrasle) (Haramija, 2016). Več informacij, kako pripraviti lahko berljivo besedilo, je na strani projekta Lahko je brati: www.lahkojebrati.si.

Slepim otrokom je treba ponuditi besedilo slikanice ali ilustrirane knjige v brajici (Braillovi pisavi), dodati pa moramo tipne ilustracije. Za to, da bo slepi bralec lahko otipal ilustracijo, jo moramo ustrezno prilagoditi v tipnem načinu. Tipna slika je pravzaprav vsaka slika, ki je dostopna tipni zaznavi in se drži določenih pravil oblikovanja. Ne more sicer povsem nadomestiti slikovnega gradiva, vendar je za slepe bralce dostikrat edini vir spoznavanja (Kermauner, 2013). Slikanica za slepe je lahko kompleksna celota književnega in likovnega vidika le s tipnimi ilustracijami.

TIPNE SLIKANICE

Veliko pravljic in povesti je prepisanih v brajico ali so posnete na nosilec zvoka, tako da so dostopne slepim otrokom. Žal pa manjka takih, ki bi imele prilagojene tudi ilustracije, torej tipnih slikanic. Tipne slikanice so po posebnih pravilih načrtovane slikanice, ki so običajno sestavljene iz krajšega besedila in tipne ilustracije. Besedilo je v povečani (od 18 pik naprej) ter brajevi pisavi. Ilustracije so lahko narejene z različnimi tehnikami, vsem pa je skupno, da jih je mogoče otipati. Pri pripravi tipnih ilustracij izhajamo iz osnovnih razlik med vidom in tipom (Claudet, 2009): vid je distalni čut, deluje na daljavo, tip pa proksimalni, stični; vidno zaznavanje je sintetično in z njim zajamemo celo sliko, tipno pa analitično, vezano na detajle in format, postopno (Kermauner, 2013). Dobra tipna ilustracija je generalizirana, torej očiščena vseh nebitvenih informacij, metodično in didaktično pa je prilagojena starosti slepega otroka (Brvar, 2000). Veliko slepih otrok še razloči močne barve, zato za tipne slike uporabimo nasičene, kontrastne barve. Sorazmerja med tipnimi

figurami naj bodo taka kot v naravi (npr. bolha naj ne bo večja kot pes), razen če zgodba tako ne zahteva. Uporabljeni material naj podpira prikazan objekt, torej za hladne objekte uporabimo gladke materiale. Ne uporabljamo linearne perspektive in se izogibamo prekrižanju predmetov, živali ter oseb; vedno prikazemo celotno telo človeka ali živali, ne samo enega dela. Ljudi in živali upodabljamo od spredaj in prikazemo vse okončine in ušesa, če je le mogoče. Pri velikosti in formatu tipnega prikaza sledimo drži dveh razprtih dlani v širino (ležeč A4 format). Slikanica se med branjem ne sme zapirati – bralec tipa ilustracijo z obema rokama – zato pazimo tudi na vezavo. Ilustracijam lahko dodamo tudi vonje in zvok (Kermauner in Herzog, 2019).

POMEN TIPNIH SLIKANIC

S tipnimi slikanicami pri slepih in močno slabovidnih otrocih razvijamo bralno pismenost na več načinov. Na osnovni ravni razvijajo in izboljšujejo čutilo tipa, s čemer začnemo že v najnežnejšem obdobju – razvit tip je predpogoj za branje brajice. Tipne slikanice prav tako spodbujajo precizno motoriko ter pomagajo pri razumevanju določenih oblik v procesu posploševanja oz. generalizacije. Seveda je ključnega pomena tudi pridobivanje novih informacij (novi pojmi ter pojavi) in utrjevanje izkušenj iz vsakdanjega življenja. Ne nazadnje pomagajo razvijati jezik (Kermauner, 2013).

TIPNE SLIKANICE V SVETU IN PRI NAS

V tujini je izbira tipnih slikanic precej velika, predvsem po zaslugi dijonske založbe »Les Droits Que Révent« »Prsti, ki sanjajo«, ki že dobro desetletje z natečaji, tekmovanji, literaturo in nasveti pomaga pri širjenju teh tako potrebnih knjig (Kermauner, 2014). V Sloveniji je zaenkrat zelo malo tiskanih tipnih slikanic, ki niso unikati (*Snežna roža*, *Žiga špaget gre v širni svet* in *Žiga špaget je za punce magnet* Aksinje Kermauner, *Zakaj imajo zebre proge* Lile Prap). Nekaj zanimivih izdelkov so ustvarile študentke in študenti Inkluzivne pedagogike na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem (zbirka »BralaTipke«, tipne slikanice v

Dobra tipna ilustracija je generalizirana, torej očiščena vseh nebitvenih informacij, metodično in didaktično pa je prilagojena starosti slepega otroka.

lahko berljivem načinu). Večina tipank je bila podarjena Centru IRIS ali slepim in slabovidnim učencem v večinskih šolah. Na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru pa je v sodelovanju z dr. Jernejo Herzog nastala zbirka tipank študentov Likovne pedagogike »Potipaj me« v dveh delih, kjer so študenti uporabili vse svoje znanje in domišljijo ter ustvarili zares imenitne umetniške stvaritve.

Jerneja Herzog

PRVA UNIKATNA ZBIRKA »POTIPAJ ME«

V sklopu študijskih obveznosti pri predmetu Likovno specialno pedagoški projekt študenti 4. letnika likovne pedagogike na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru usvajajo vsebine področij likovne umetnosti in dela z ranljivimi skupinami. Namen učnega predmeta je, da se študenti seznanijo z načini in postopki dela z ranljivimi skupinami na različnih področjih vizualne likovne umetnosti (slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, literatura ...). Poleg študijskih vsebin, kjer se študenti likovno pedagoške smeri seznanjajo z različnimi sodobnimi didaktičnimi principi dela in razvijajo lastno

kreativnost, je naš namen tudi, da študenti ozavestijo pomen lastnih kreativnih sposobnosti za pomoč ranljivim skupinam. Zavoljo likovnih sposobnosti in svojega likovnega talenta se študenti lahko uveljavljajo tudi na področju prilagoditev umetniških eksponatov in literarnih del. Takšne prilagoditve so zaradi ustreznega prilaganja tako tiflopedagoških zakonitosti kakor tudi likovno ustvarjalnih lahko izjemno kakovostne ter zanimive tudi za polnočutne osebe.

V zadnjem obdobju smo uspešno realizirali kar nekaj takšnih projektov. Naj omenim Projekt Praktično manipulativne metode pri razvijanju taktilnega gradiva za slepe in slabovidne v LUM (SLUM) v shemi Po kreativni poti do praktičnega znanja, ki ga je sofinanciral Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije in Evropski socialni skladi Evrope unije.

Slika 2: Študentka Tina Lanišek v vlogi žive slike. Elementa, ki lahko zelo nazorno in živo pomaga slepi osebi doživeti upodobljeno na sliki. Aktivnost se je odvijala v sklopu projekta Dotakni se umetnosti (DUM) v Umetnostni galeriji Maribor (2017). Foto: osebni arhiv avtorice

Slika 1: Slepa oseba med tipanjem reliefa, prilagoditve, ki je nastala v sklopu projekta Praktično manipulativne metode pri razvijanju taktilnega gradiva za slepe in slabovidne v LUM (SLUM) ob razstavi Naši heroji v Umetnostni galeriji Maribor (2015). Foto: osebni arhiv avtorice

Prav tako projekt Dotakni se umetnosti (DUM), projekt sheme Po kreativni poti do praktičnega znanja, ki ga je sofinanciral Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije in Evropski socialni skladi Evrope unije.

V sklopu sheme Študentski inovativni projekti (ŠIPK) sta se v zadnjih dveh letih realizirala

Sliki 3 in 4: Slepí in slabovidni ob spoznavanju Spomenika NOB kiparja Slavka Tihca in reliefna podoba upodobljene podobe Slave Klavore na kipu. Rezultati in aktivnosti so bili realizirani v sklopu projekta TAKTUS (2018). Foto: osebni arhiv avtorice

dva projekta. Projekt TAKTUS (tip, aktivnost, kreativnost, team, umetnost, slepota) in nadaljevalni projekt TAKTUS II (tip, aktivnost, kreativnost, team, umetnost, slepota). Omenjena projekta sta prav tako bila sofinancirana s strani Javnega sklada Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije in Evropskega socialnega sklada Evrope unije.

Kadar govorimo o prilagoditvah za slepe in slabovidne, moramo imeti v mislih, da so postopki prilagajanja (kakršnegakoli) gradiva izjemno zahtevni ter terjajo sodelovanje različnih strokovnih področij. Tako smo pri do sedaj omenjenih projektih združevali strokovna znanja različnih področij tako likovne umetnosti, tiflopedagogike, muzejske pedago-

gike, jezikoslovja ipd. Iz tega izvoda smo pri naših projektih in študijskih aktivnosti združili moči s priznano tiflopedagoginjo in pisateljico dr. Aksinjo Kermauner, ki je nepogrešljiva strokovnjakinja za to področje in jo z velikim veseljem povabimo k sodelovanju. Najino sodelovanje sega že v leto 2014, ko sva sodelovali pri projektu AKTIV. Takrat nas je popeljala v svet tipank in svet slabovidnih. Hitro sva spoznali, da imava podobno vizijo in da se najini strokovni področji zelo lepo prepletata. Povabila sem jo k sodelovanju pri študijskem procesu v okviru predmeta Likovno specialno pedagoški projekt. Ob seznanjanju študentov likovne pedagogike o pomenu, nastajanju in vrednosti tipank za slepe in slabovidne se je v študijskem letu 2017–18 rodila ideja o prvi

Slika 5: Predstavitev prilagojenih vseh 19 artefaktov Forma Vive v mestu Maribor. Rezultati so nastali v sklopu projekta TAKTUS II (2019). Foto: osebni arhiv avtorice

Slika 6: Nastajanje tipanke (avtorica Valentina Gobec). Foto: arhiv avtorice

unikatni zbirki tipank za slepe in slabovidne otroke »Potipaj me«. Nastal je edinstven primer na kulturno-umetniškem področju, in sicer izid prve unikatne zbirke tipnih slikanic. Realizirali smo izjemen interdisciplinaren projekt, kjer se prepletajo različna področja: likovna umetnost, literarna umetnost, grafična in tekstilna tehnologija, oblikovanje, pripovedništvo, tiflopedagogika, specialna pedagogika in slovenski jezik. Študenti so skozi likovno upodobitev, ki so jo izjemno uspešno prilagodili zahtevam tiflopedagogike, ustvarili estetsko likovno podobo, ki jo lahko dovolj kakovostno zaznavajo tudi slepi in slabovidni otroci. Z literarnega stališča pa so pravljice in tudi zgodbe, katerih avtorji so študentje, vse kakovostne, saj sledijo literarnim zakonitostim ustvarjanja. Prenekatera ima še globlje, moralno sporočilo. S kakovostnimi besedili slepim otrokom privzgajamo literarni čut in jih senzibiliziramo za dojetje umetnosti kot take. Osveščanje javnosti in približevanje tovrstnih projektov in njihovih rezultatov otrokom, polnočutnim

kakor tudi slepim in slabovidnim, je izjemnega kulturnega in sociološkega pomena. Izid prve unikatne zbirke »Potipaj me« je bil deležen precejšnje pozornosti javnosti. Tipanke smo predstavili tudi na javnem dogodku 8. marca 2018 v Univerzitetni knjižnici Maribor, na razstavi v razstavišču Avla Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru in razstavišču Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem in na dogodku Mariborske knjižnice v mesecu februarju 2019. V mesecu aprilu 2019 smo vseh 12 pravljič podarili Centru za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne (Center IRIS). Študenti so za te dosežke prejeli Perlachovo priznanje Univerze v Mariboru.

V lanskem študijskem letu 2018–19 je nastalo novih 7 unikatnih tipank. Trenutno pa smo že v načrtovanju novih pravljič, ki bodo dopolnile zbirko »Potipaj me«.

Vsakoletni rezultati so vsekakor spodbuda, da študente še naprej osveščamo o pomenu razvijanja tako pripomočkov in prilagoditev kakor tudi metod za delo s slepimi in slabovidnimi na vseh področjih umetnosti. Če pa so ob tem študijski in projektni rezultati tako uspešni, da jih lahko aktivno uporabljamo v praksi z osebami, ki to najbolj potrebujejo, pa smo toliko bolj veseli.

Maja Logar

SPLOŠNA KNJIŽNICA IN NJENE POTI V SVETEL SVET TEMINE

Splošna knjižnica s svojim knjižničnim fondom, umeščenostjo in dejavnostmi skrbi, da v svoje središče privabi uporabnike v najširšem pomenu razumevanja in občutenja, upoštevajoč skupine raznovrstnih starosti, interesov, možnosti, navad in življenja v celoti. Mladinski oddelki zajemajo bralke in bralce od najzgodnejših obdobij ter skozi odraščanje in dozorevanje vse do mladostnikovega 15. leta. Skupaj z mladimi bralci povabijo v svoj prostor tudi njihove družine, skrbnike, izobraževalne institucije, zavode, društva in centre, torej okolja, v katerih poteka njihov vsakdan, in tudi tista, v

Slika 7: Otroci med branjem tipank (Center IRIS, 2019). Foto: osebni arhiv avtorice

katera jih povezujejo različne aktivnosti, vzgibi in talenti.

Mariborska knjižnica v okviru Službe za mlade bralce, ki skupaj z uredništvom revije *Otrok in knjiga* deluje že od leta 1972, področje mladinskega knjižničarstva, mladinske književnosti, ilustracije, knjižničnega gradiva za otroke in mladostnike, bibliopedagoškega dela in umetnost pripovedovanja celovito in sistematično razvija, strokovno utemljuje, neguje in izvaja. Vse, kar se dotika mladega bralca, je skrbno in premišljeno načrtovano, ima vzgib, uresničitev in večsmerno podporo, ki omogoča pretok, pestre kombinacije in z njimi tudi vedno nove poglede in smeri, ki se uravnavajo po trenutnih potrebah ter po dinamiki širšega razvoja socialnega in družbenega okolja.

Že v zgodnjih začetkih smo v knjižnici veliko pozornosti namenjali tudi ranljivejšim skupinam otrok, mladostnikov in odraslih. V preteklosti so dejavnosti zanje izvajali predvsem mladinski knjižničarji, danes Služba za mlade bralce svoje delo na tem področju prepleta z izhodišči in razširjenim programom Skupine za uporabnike s posebnimi potrebami.

V Mariborski knjižnici svoje osnovne bibliotekarske dejavnosti uravnavamo na različnih nivojih in z mnogimi pristopi, da tako čim širše zajamemo raznovrsten krog uporabnikov, sledimo njihovim potrebam, jim omogočimo poti do pestrega in bogatega knjižničnega gradiva in informacij, pa tudi da vzajemno budimo senzibilnost in razumevanje mnogih svetov in njihovih značilnosti. S temi prepričanji in vizijami gradimo svoje zbirke, jih obdelujemo, jih dajemo v uporabo ter s prireditvami, dejavnostmi in projekti skrbimo, da z našim posredovanjem iz smiselno urejene baze zaživijo tudi čim bolj navzven. Prizadevanja so naravnana k individualnemu bralcu in njegovi družini po eni strani, po drugi pa upoštevajo skupinske obiske organiziranih skupin.

Kadar govorimo o uporabnikih sodobne splošne knjižnice, ki prihajajo iz ranljivih skupin, je nujno izpostaviti tudi širšo družbeno umeščenost teh skupin v novejšem času, ki je s številnimi informacijami in prizadevanji mnogo pestrejša in bolj vključujoča, kot je bila pred časom. To se odraža tako v okviru zavodov,

skupin in centrov, ki se z različnimi skupinami strokovno in organizirano ukvarjajo, kakor tudi na polju novih povezav, projektov, sodelovanj, inkluzij, mnogih izobraževanj in možnosti izpopolnjevanj. Ne nazadnje je premik opazen tudi v povečanem obsegu pestrega gradiva, ki na različne načine upošteva uporabnike s posebnimi potrebami, je širše dostopno in daje možnosti, da ga vključimo tudi v svoje knjižnične zbirke in izvajanje dejavnosti.

Na tem mestu izpostavim znatno razširjeno produkcijo knjig s povečanim tiskom, prilagojenih besedil za lahko branje, tipnih slikanic, besedil z vzporednimi zapisi v brajici, knjig, prilagojenih bralcem z disleksijo, zvočnih knjig in obogateno produkcijo zvočnih posnetkov literarnih besedil, večje število gradiva, pospremljenega z nazornejšimi podnapisovanji ali z znakovnim jezikom ter mnogo pestrejšo izbiro kakovostnih senzornih in tipnih igrač.

Zaradi trodelnosti sklopa, ki ga ta pogled tvori s prispevkoma dr. Aksinje Kermauner in dr. Jerneje Herzog, se v zapisu v nadaljevanju omejujem predvsem na področje, ki skrbi za otroke in mladostnike, katerih različnost je povezana s slabovidnostjo in slepoto.

TIPNE SLIKANICE, ŠTEVILČNO SKROMNO IN V POMENU NENADOMESTLJIVO BOGASTVO KNJIŽNIČNE ZBIRKE

Ne glede na omenjene premike in bolj naklonjen čas, ki je povezan tudi z novimi tehničnimi možnostmi, je že odraslim slepim, v primerjavi s celotnim bogastvom knjižnih polic slovenskih knjižnic in z možnostmi izbire, ki mnogo-krat pljuskajo tudi čez meje jezikovnih okvirjev, namenjen precej boren nabor knjig. Slepim in slabovidnim otroci najzgodnejših obdobij so na tem področju še veliko bolj prikrajšani. Otrokov prvi stik s knjigo je pogosto vezan na slikanico in tako v njegovo doživljanje hkrati vstopata literarni in likovni svet, večplastno občutenje, zaznavanje in sprejemanje umetnosti. Prvo slovensko tipno slikanico smo dobili šele v letu 2004. *Snežna roža* dr. Aksinje Kermauner je izšla pod okriljem založbe Miš le

Prvo slovensko tipno slikanico smo dobili šele v letu 2004 – Snežna roža dr. Aksinje Kermauner.

Dobra tipna slikanica mora zadostiti vsem tehničnim in oblikovnim zakonitostim, ob njih pa v ravno tako polni meri tudi umetniškimi vidikom knjige, da jo lahko spoštljivo in odgovorno ponudimo slepim in slabovidnim otrokom.

v petdesetih izvodih v slovenskem in v desetih izvodih v angleškem jeziku. Vse knjige so bile v celoti ročno izdelane. Dobro se spomnim, kako je informacija v tistem času prišla tudi do naše knjižnice in kako zelo smo si želeli in si prizadevali, da bi to, takrat res posebno knjigo, lahko vključili tudi v svojo zbirko. Da bi jo skrbno uporabili pri bibliopedagoškem delu, da bi z njo razveselili svoje slepe in slabovidne bralce in da bi polnočutne otroke z njeno pomočjo seznanili z brajico, z zakonitostmi knjig za slepe in slabovidne ter da bi k njim pripeljali tudi zavedanje, da živopisan svet ni za vse enak in tudi ne samoumeven in da odstira popolnoma drugačne zaznave, videnja in senzorio.

Za Mariborsko knjižnico je bila to prva tipna slikanica v knjižničnem fondu, ki smo jo umestili v študijsko zbirko Pionirske knjižnice Rotovž, naše osrednje mladinske knjižnice. Ena sama knjiga je sprožila celo vrsto razmislekov in sodelovanj v bibliotekarskem in mnogo širšem smislu. Zanimalo nas je, kako naj jo vsebinsko obdelamo in opremimo z gesli, da bo čimbolj natančno opredeljena in jo bo čim lažje najti. Nadalje pa tudi, s katerimi prireditvami in dejavnostmi naj jo pospremimo, da bo polno uresničila svoje poslanstvo. Svoj izvod tipne slikanice smo povezali z leposlovnim in strokovnim gradivom o slepoti in slabovidnosti in s tipnimi igračami Igrateke v Pionirski knjižnici Nova vas. Za mlade bralce smo pripravili srečanje z dr. Aksinjo Kermauner in skupino otrok Slep potnik. To je bil vzgib za premike, ki je v nadaljevanju rodil sodelovanje: najprej z dr. Aksinjo Kermauner, kasneje pa še s Knjižnico Minke Skaberne v Ljubljani in z Medobčinskimi društvom slepih in slabovidnih Maribor. Knjižnično zbirko smo v okviru skromnih finančnih možnosti začeli načrtno dograjevati s tujimi tipnimi slikanicami in senzornimi igračami. Oboje je bilo največkrat vezano na en sam izvod posameznega naslova, kar nas je vodilo predvsem k uporabi tipnega gradiva pri pravljicnih urah in vodstvih po knjižnici za organizirane skupine vrtčevskih in šolskih otrok ter v vključevanje tega gradiva k vsebinam prireditev in razstav.

Možnost, ki je omogočala tudi širšo nabavo tipnih slikanic, je sprožil predvsem projekt

Tipanka v vsako slovensko knjižnico, vrtec, šolo, ki sta ga pogumno domislili in uresničevali dr. Aksinja Kermauner in založba Miš in je ob osnovnem namenu promoviral idejo, da so slikanice z izbočeno likovno podobo in opremljene z brajico zanimive tudi za videče otroke. V letu 2010 je slovenski prostor dobil kar tri tipne slikanice: Žiga špaget gre v širni svet Aksinje Kermauner z ilustracijami Zvonka Čoha (Miš), *Zakaj so zebre progaste* Lilijane Praprotnik Zupančič – Lile Prap (Mladinska knjiga), sem pa do neke mere sodi še slikanica z dodanim besedilom v brajici *Mi se z vlakom peljemo: slovenske otroške ljudske izštevance* (samozaložba M. Perger, Lions Klub). Leta 2017 je Aksinja Kermauner ustvarila novo tipanko Žiga špaget je za punce magnet (Miš), ki je možnosti za različna branja še nadgradila in je bila leta 2018 nagrajena z desetnico. Avtorica je na podlagi svojih izkušenj in dela na več področjih domislila pravo multisenzorno slikanico in jo podnaslovila: *zgodba s priredbo v slovenski znakovni jezik, brajico in lahko berljiv način*. Dobili smo slikanico osupljivih možnosti in povezav, saj vključuje besedilo v brajici in ilustracije za slepe, povečan tisk za slabovidne, z barvo, naborom črk, razmiki in podlago sledi priporočilom za bralce z disleksijo ter vsemu temu dodaja še zapis v slovenskem znakovnem jeziku in QR kodo s posnetkom tolmačkinega pripovedovanja v slovenskem znakovnem jeziku. Z lahko berljivim načinom poskrbi tudi za bralce z motnjami v duševnem razvoju, za bolnike po kapi, za starejše in za tiste, ki se slovenščine šele učijo.¹ Ob omenjenih knjigah so slovenski prostor dosegle še redke in v nakladi skromne izdaje tipnih slikanic in slikanic z dodanim besedilom v brajici, praviloma v samozaložbah, in najnovejša tipna slikanica Mateje Jerine Gubanc: *Pingvinčki in skrivnostni travnik* (Ljubljana: Lekarna, 2019).

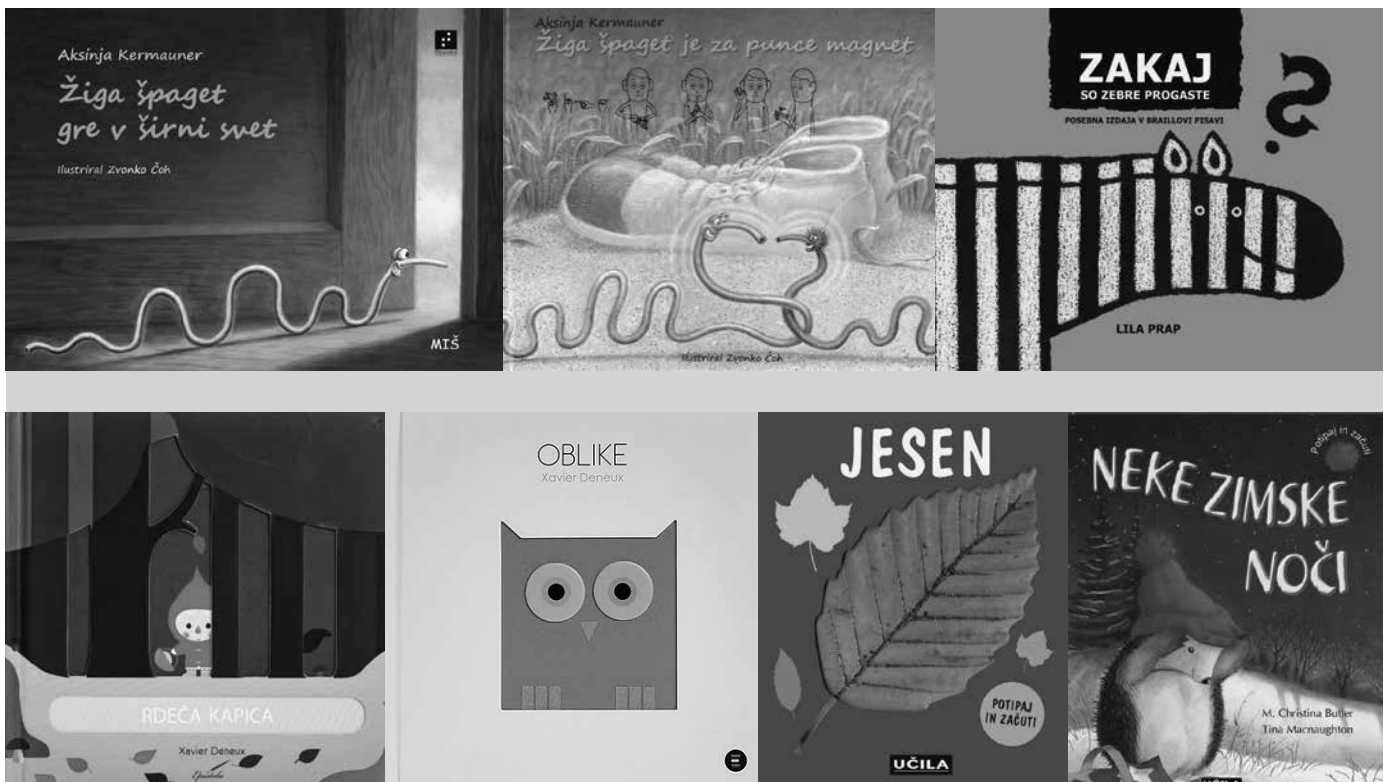
Tipne slikanice so v teh zamahih postale tudi širše dostopne in slovenske splošne knjižnice smo jih končno lahko v polnem obsegu umestile v svoje zbirke in jih slepim, slabovidnim in polnočutnim mladim bralcem ponudile v uporabo, branje, vonjanje in tipanje.

¹ Kermauner, A. (2017). *Žiga špaget je za punce magnet*. Dob pri Domžalah: Miš.

Hkrati z omenjenimi slikanicami se je slovenski knjižni trg v sodobnem času precej zapolnil tudi z bolj ali manj posrečenimi slikanicami z vključenimi tipnimi elementi. Največkrat so to kartonke, ki sicer niso namenjene slepim in slabovidnim otrokom, ciljajo pa na predšolske bralce in gradijo na odstiranju večkanalnosti ter na bralno-izobraževalnem vključevanju tipa. Kadar gre za kakovostne, estetske in tenkočutno oblikovane interaktivne slikanice te skupine, so lahko odlični samostojni knjižni izdelki in hkrati zanimivo mostišče do tipne slikanice v polnem pomenu besede. Dobra tipna slikanica mora zadostiti vsem tehničnim in oblikovnim zakonitostim, ob njih pa v ravno tako polni meri tudi umetniškimi vidikom knjige, da jo lahko spoštljivo in odgovorno ponudimo slepim in slabovidnim otrokom in da lahko z njo budimo domišljijo, pridobivamo celo vrsto občutij in informacij, premikamo predstavnost in primikamo ljubezen do knjige, branja, literature in ilustracije. Videčim bralcem tipna slikanica ob vsem tem odstira še marsikdaj odmaknjen in nepoznan svet slepih in slabovidnih, empatijo do ljudi s posebnimi potrebami in vključujoč odnos do vrstnikov.

V službi za mlade bralce Mariborske knjižnice svojo povečano skrb za gradivo za slepe in slabovidne bralce vzporejamo z dostopnejšo produkcijo in širšimi možnostmi njene vključitve in uporabe ter jo v sodelovanjih z drugimi oddelki in službami v ustanovi uresničujemo na več nivojih:

- redno sledimo izdajam tipnih slikanic na slovenskem in mednarodnem trgu;
- v okviru svojih finančnih možnosti nabavljamo gradivo za slepe in slabovidne in ga umeščamo v vse knjižnice v svoji knjižnični mreži;
- tipne slikanice izčrpno vsebinsko obdelamo, jih dopolnimo s povezavami, vse pa dobijo tudi dogovorjene in poenotene predmetne oznake, ki opredeljujejo knjige za slepe in slabovidne uporabnike;
- tipne slikanice vključujemo v izvajanje različnih oblik bibliopedagoškega dela in razstavno dejavnost;
- povezujemo jih z drugim knjižnim in neknjižnim gradivom;

Slika 8: Nekaj naslovnih slovenskih tipnih slikanic in slikanic z vključenimi tipnimi elementi

V knjižničarstvu uporabljamo za splošno oznako opisovanega gradiva termin tipno gradivo, kamor umeščamo tudi tiske v brajici, taktilne igre in igrače.

- posebno skrb namenjamo nabavi, obdelavi in promociji senzornih in tipnih igrač, kar še dodatno obogati obsežno zbirko iger in igrač v Pionirski knjižnici Nova vas;
- pripravljamo prireditve in srečanja, v kateri vključujemo predstavitve senzornega knjižničnega gradiva za otroke, mladostnike in odrasle ter možnosti njihove izposoje in uporabe;
- tipno gradivo vključujemo v predstavitve za učitelje, vzgojitelje in mentorje bralnih projektov;
- za zaposlene organiziramo izobraževanja o slepoti in slabovidnosti;
- izvajamo svetovalno delo, usmerjeno k individualnim uporabnikom, pedagoškim delavcem, študentom in strokovnjakom;
- sodelovali smo pri predstavitvi projekta *Potipaj me* (z dr. Jernejo Herzog in dr. Aksinjo Kermauner).

V nadaljevanju bom predstavila tri za našo knjižnico bolj prepoznavna prizadevanja, povezana s tipno slikanico: način obdelave tipnih slikanic, povezave tipnih slikanic z igračami, ki jih omogoča naša bogata Igroteka, in dogodek *Potipaj me*, ki nakazuje sodelovanja Mariborske knjižnice na lokalnem in vseslovenskem nivoju.

KAKO SO OPREDELJENE TIPNE SLIKANICE IN TIPNE IGRAČE IN KAKO JIH NAJDEMO V KNJIŽNIČARSKIH BAZAH PODATKOV

V Mariborski knjižnici smo v službi za nabavo in obdelavo, službi za mlade bralce in v sodelovanju s skupino za uporabnike s posebnimi potrebami skupaj dorekli postopek obdelave tipnega gradiva in ga začeli tudi dosledno upoštevati. Poznavanje specifik tipnega gradiva tako bralcem kot knjižničarjem in informatorjem najbolj pomaga pri iskalnih poteh in njihovi učinkovitosti. Vsako tipno slikanico, igro in igračo za mlade bralce obdelamo po bibliotekarskih načelih z dveh vidikov: z vsebinskega ter glede na njihovo obliko in namen.

V knjižničarstvu uporabljamo za splošno oznako opisovanega gradiva termin **tipno gradivo**,

kamor umeščamo tudi tiske v brajici, taktilne igre in igrače. Natančneje tipne slikanice že izhodiščno opremimo z dvema gesloma, ki sta se v uporabi zanje uveljavila: s sprejetim geslom **tipne slikanice** in s prijaznim, že udomačenim in splošno prepoznavnim izrazom **tipanke**.² Vsaka tipna slikanica je opredeljena tudi z gesloma **knjige za slepe** in/ali **knjige za slabovidne**, glede na dodatne elemente v knjigi pa seveda opozorimo tudi nanje, na primer: **povečani tisk, reliefi, brajica in Braillova pisava**. Zaradi razširjene možnosti iskanja in upoštevanja različnih uporabniških vidikov in naravnosti pri tem gradivu v Mariborski knjižnici dosledno upoštevamo tudi sinonime. Značilnosti knjig, ki poleg branja in dela s knjigo vključujejo tudi ostala čutila in zaznave, pri obdelavi opišemo: npr. **zvočne knjige, zvočni efekti** in tvorimo med vsemi možnostmi najnatančnejše sklope. Ob teh, zelo opredeljujočih geslih, dobi tipno gradivo tudi splošnejša gesla: **osebe s posebnimi potrebami, otroci s posebnimi potrebami, knjige/gradivo za osebe s posebnimi potrebami, knjige/gradivo za otroke s posebnimi potrebami**.

Pri slikanicah in kartonkah, ki smo jih v besedilu že omenjali in niso posebej namenjene slepim in slabovidnim otrokom, a vključujejo tipne elemente, nanje opozorimo, vendar jim ne dodamo gesla **knjige za slepe in slabovidne**, ter na ta način tvorimo informacijo, ki na dodano značilnost knjige sicer opomni in jo hkrati ohrani na pravilni distanci ter jo še z dodatnimi gesli umesti v ustrezen koncept (npr. v polju 610a: tipne slikanice, tipanke, kartonke, izobraževalne slikanice, predšolski otroci ter v polju 606 še osnovne vsebinske umestitve: npr. 606aDomače živali xMladiči xV otroškem leposlovju, ali, kadar gre za stroko: 606aLiki xOblike wKnjige za otroke).

Prav tako z gesli posebej natančno opredelimo in opišemo leposlovno in strokovno gradivo, ki o slepoti in slabovidnosti govori ali ju strokovno obravnava, pa to izhodiščno ni namenjeno slepim in slabovidnim uporabnikom. V tem pogledu so najpogostejše kombinacije gesel:

2 *Bibliotekarski terminološki slovar* (2019). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije: Narodna in univerzitetna knjižnica.

slepota, slepi, slepi otroci, slabovidnost, slabovidni, slabovidni otroci, osebe s posebnimi potrebami, otroci s posebnimi potrebami, različnost, drugačnost, medosebni odnosi, inkluzija, brajica, Braillova pisava, medsebojno sprejemanje, pomoč. Naštetim geslom pri vsebinski obdelavi seveda dosledno

priključimo tudi gesla, ki posamezno publikacijo ali neknjižno gradivo še dodatno opredeljujejo. Samo natančno in izčrpno opremljeno gradivo tvori v katalogu njegov prepoznaven oris, ki bralcu in informatorju ponuja dovolj iskalnih možnosti, da ga lahko najdemo natančno in s čim manj zdrsov. Kadar gre za speci-

The screenshot shows a COBISS+ record for a book. The interface includes a search bar, navigation tabs, and a detailed record view. The record is for a book by Kermauner, Aksinja, titled 'Tema ni en črn plašč / Aksinja Kermauner ; ilustracije Jelka Godec Schmidt ; [fotografije Marko Rudolf]'. It is a short story for children with visual impairments, published in 2001. The record includes fields for author, title, type of work, language, year, publisher, physical description, other authors, collection, ISBN, subject labels, uncontrolled subject labels, UDK, and COBISS.SI-ID.

Osnovni podatki	Podrobni podatki	ISBD	COMARC
Avtor	Kermauner, Aksinja		
Naslov	Tema ni en črn plašč / Aksinja Kermauner ; ilustracije Jelka Godec Schmidt ; [fotografije Marko Rudolf]		
Vrsta gradiva	kratka proza ; za šolske otroke (9-14 let)		
Jezik	slovenski		
Leto	2001		
Založništvo in izdelava	Ljubljana : Mladinska knjiga, 2001 (Maribor : Ma-tisk)		
Fizični opis	46 str. : ilustr. ; 27 cm		
Drugi avtorji	Godec Schmidt, Jelka Rudolf, Marko		
Zbirka	#Zbirka #Povej mi. Povej mi o slepoti in slabovidnosti		
ISBN	86-11-15077-5		
Predmetne oznake	Slabovidni otroci – V mladinskem leposlovju Slepota – V mladinskem leposlovju		
Nekontrolirane predmetne oznake	nesreče / slabovidnost / prijateljstvo / ljubezen / prilagoditve / pogum / družina / brajica / Braillova pisava		
UDK	821.163.6-93-32 617.751(02.053.2)		
COBISS.SI-ID	111846912		

The screenshot shows a COBISS+ record for a tactile game. The interface is similar to the first screenshot. The record is for a game titled 'Tactile discs [Garnitura]'. It is a set of 10 large and 10 small discs of different colors and textures, published in 2009. The record includes fields for title, other titles, type of work, year, publisher, physical description, users, notes, uncontrolled subject labels, UDK, and COBISS.SI-ID.

Osnovni podatki	Podrobni podatki	ISBD	COMARC
Naslov	Tactile discs [Garnitura]		
Drugi naslovi	Taktilni diski Čutna pot		
Vrsta gradiva	igračice – predmeti ; otroško gradivo (splošno)		
Leto	2009		
Založništvo in izdelava	Brabrand : Gonge, [2009?]		
Fizični opis	1 komplet (10 velikih in 10 malih diskov različnih barv in površin, 1 trak, 1 vreča) : plastika, blago, barve ; v škatli, 44 x 27 x 27 cm + navodilo		
Uporabniki	Od 4. leta		
Opombe	Motorična igrača Senzorna igrača Mednarodna oznaka CE za varno igračo		
Nekontrolirane predmetne oznake	motorične igrače / senzorne igrače / tipne igrače / relief / barve		
UDK	688.72		
COBISS.SI-ID	7008030		

Sliki 9 a in b: Primeri vpisov za knjižno gradivo in taktilno igračo iz lokalnega kataloga Mariborske knjižnice v COBISS+

fično in številčno manj obsežno vrsto vsebin, kamor se nedvomno umešča tipno gradivo in v njegovem okviru tudi tipna slikanica, je to še toliko pomembneje.

SOBIVANJE TIPNIH SLIKANIC IN TAKTILNIH IGRAČ V KNJIŽNICI IN NJENIH DEJAVNOSTIH

V Mariborski knjižnici se ponášamo z eno prvih in najboljšejših igrotek v slovenskih splošnih knjižnicah. Prve igrače zanjo smo nabavili že leta 1980 in takrat smo začeli razmišljati tudi o urejeni zbirki in njeni povezavi s knjižnim gradivom in z novimi bralnimi spodbudami. Osnovni cilji igroteke so vsem otrokom omogočiti dostop do kakovostnih igrač in ob njih razgrniti pestre možnosti, ki jih igre in igrače razvijajo in dramijo, ter privabiti v knjižnico tudi uporabnike, ki jih knjiga v zadostni meri morda ne bi uspela priklicati. V knjižnici pri delu z mladimi bralci knjigo vselej povezujemo tudi z igračo in tako ustvarjamo pretočnost, ki plemeniti otrokovo radovednost, ustvarjalnost in domišljijo. Posebno skupino v naši Igoteki zavzemajo tudi senzorne igrače in v njihovem sklopu tipne igre in igrače. Namenjene so otrokom in odraslim s posebnimi potrebami, posredno pa, iz istih razlogov in s podobnimi učinki kot tipne slikanice, tudi polnočutnim uporabnikom. V Igoteki je tudi veliko igrač, ki se po osnovni opredelitvi sicer ne uvrščajo v skupino senzornih igrač, z načini uporabe in izdelave pa na marsikateri točki omogočajo tudi tovrstne pristope in uporabe.

K delu s tipno slikanico v knjižnici pogosto vključujemo tipne igrače in tvorimo zanimiva sobivanja in povezave, enako dragocen je preplet obojega tudi pri svetovalnem delu. Zato je oboje povezano z dobrim poznavanjem knjižničnega fonda in z ustvarjalnim pristopom knjižničarja.

Naj kot prikaz predstavim možnosti ob dveh primerih tipnih slikanic.

Prvi primer sta že omenjeni slikanici Aksinja Kermauner Žiga špaget gre v širni svet in Žiga špaget je za punce magnet sta bili že izhodišč-

no ustvarjeni kot tipni slikanici. Njun glavni lik je špaget, ki s svojo valovito linijo podpira čut in postopno, zaporedno pridobivanje informacij in raziskovanje ilustracije od leve proti desni. To slikanico lahko pospremo s celo paleto senzornih igrač: od čutne poti, sestavljanke jabolka v reliefu, vezanke z v materialu različnimi vezalkami (vezalka posnema obliko špageta in je hkrati vezalka kot junakinja druge slikanice, ponazarja špagetovo potovanje ...), do tipnih domin in spomina ter brajevih števk in brajeve pisave. Nadalje polje širimo v povezavo igrač za polnočutne, ki špaget prestavijo v družabno igro kuhanja, vezalke k čevljecem, razvrščamo pa lahko tudi sadje in zelenjavo in tvorimo skupine sorodnih likov in oblik.

Drugi primer je tipna slikanica *La chasse à l'ours: adaption tactile, sonore et en langue des signes*³, ki je nastala kot francoski prevod in priredba običajne slikanice *We're Going on*

a Bear Hunt.⁴ Kot tipna slikanica je dobila povsem novo likovno podobo, ki omogoča tipne in zvočne zaznave, in je prilagojena slepim in slabovidnim: format, spiralna vezava, izčiščene linije, močni kontrasti, aktivna ilustracija, ki vključuje uporabo različnih materialov in z njimi povezanih občutij, zvokov, težavnosti in premikanj, da je slikanica z vsemi pristopi skoraj že tudi knjiga–igrača, v kateri smo droben rdeč premikajoč košček, ki premaguje zapreke, se dotakne vlažnega medvedovega smrčka, vstopa v ozko temačno jamo, se vzpenja in spušča po stopnicah in slednjič poišče topel vzglavnik in se pokrije z odejo.

Izvirno besedilo v angleščini je spisal Michael Rosen, ilustrirala ga je Helen Oxenbury, za odličen prevod v slovenski jezik *Lov na medveda* (Mladinska knjiga)⁵ pa je s prepesnitvijo poskrbela pesnica, pisateljica in pripovedovalka Anja Štefan.

3 Rosen, M. (2015). *La chasse à l'ours: adaption tactile, sonore et en langue des signes*. Talant: Les Doigts Qui Révent.

4 Rosen, M. (1989). *We're Going on a Bear Hunt*. London: Walker Books. Slikanica je prejela številne nagrade, med drugim je leta 2014 postavila svetovni Guinnessov rekord za največ udeleženi poslušalcev branja zgodbe: 1.500 otrok na dogodku in 30.000 prek spleta.

5 Rosen, M. (2015). *Lov na medveda*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Samo natančno in izčrpno opremljeno gradivo tvori v katalogu njegov prepoznaven oris, ki bralcu in informatorju ponuja dovolj iskalnih možnosti, da ga lahko najdemo natančno in s čim manj zdrsov.

Slike 10: Naslovnice izdaje v originalnem angleškem jeziku, slovenskega prevoda in francoske priredbe v tipno slikanico. Primeri nekaj vključenih tipnih igrač.

Za buditev empatije ter za bližanje sveta slepih in slabovidnih je nedvomno najpomembnejše nenehno in kontinuirano vsakodnevno delo z bralci, ki naj bodo deležni svetovalnega dela in usmeritev.

Ta angleško-francosko-slovenski slikaniški trojec zato odstira dodatne možnosti primerjav adaptacij, jezika, izpostavitve pomena prevoda, z nabori igrač pa smo sledili tistim, ki so izpostavljale družino, potepe, sprehode, medvede, dom, varnost in naravo. S čutno potjo smo posnemali premike, z njenimi reliefi in materiali smo se bližali travi, blatu, vodi, deblom in ostalim zaprekam v slikanici, tudi tipni domino je sledil podobnim ciljem, reliefne sestavljanke izberemo za iskanje doživetega in tudi za dodajanje možnosti srečanj v naravi, zvočne igrače in instrumente uporabimo za ponazoritve šumov v naravi, igračo **Živali in njihov dom** pa uporabimo za iskanje dvojnega cilja: za razvrščanje domačih in gozdnih živali ter varnega pristanka v zavetju domačnosti, v kateri se pomirjujoče zaključijo tudi naša slikanica.

Opisi prinašajo le nekaj primerov, ki opozorijo na možnosti, kako lahko tipno slikanico v knjižnici vsesmerno dopolnimo in delo z njo obogatimo tako po senzorni, kakor tudi po ustvarjalni in igralni plati.

TIPNE SLIKANICE – POTIPAJ ME: DRUŽENJE Z DR. AKSINJO KERMAUNER IN DR. JERNEJO HERZOG V MARIBORSKI KNJIŽNICI

Za promocijo tipnih slikanic in tipnega igralnega gradiva, za buditev empatije ter za bližanje sveta slepih in slabovidnih je nedvomno

najpomembnejše nenehno in kontinuirano vsakodnevno delo z bralci, ki naj bodo deležni svetovalnega dela in usmeritev naših mladinskih knjižničarjev. Nič manj pomembno in morda še pogostejše je tudi vključevanje taktilnega gradiva in informacij o njem v domišljeno bibliopedagoško delo, ki ga v različnih oblikah in povezavah usmerjamo v vodstva za organizirane skupine vrtcev, šol, izobraževalnih ustanov, društev in v sodelovanja v projektih.

Dodatno pot iščemo v knjižnici tudi z izvedbo prireditev in v tem sklopu navedem nekaj sodobnejših dogodkov Mariborske knjižnice, ki sem jih izbrala zaradi raznovrstnih skupin naslovnikov: predstavitev tipnih slikanic in igrač za kolektiv Knjižnice Antona Tomaža Linhartarja v Pionirski knjižnici Nova vas, predavanje za mentorje Bralne značke v sodelovanju s Prežihovo bralno značko in Zvezo prijateljev mladine Maribor, s kolegico in vodjo Igroteke Tanjo Vreš sva se s prispevkom udeležili 2. srečanja predstavnikov Igrotek Slovenije z naslovom *Igroteke v splošnih knjižnicah – igrača ni samo igrača* (Mestna knjižnica Ljubljana, Knjižnica dr. France Škerl), v Mariborski knjižnici smo pripravili sklop dogodkov *Tipne slikanice – Potipaj me* z dr. Aksinjo Kermauner in dr. Jernejo Herzog.

Na tem mestu bom nadrobneje predstavila le slednji projekt, ki smo ga v sodelovanju pripravili prav z izjemnima strokovnjakinja in avtoricama prispevkov v pričujoči številki revije Šolska knjižnica. Prvo unikatno zbirko

tipank za slepe in slabovidne v svojem delu predstavlja že soavtorica projekta *Potipaj me*, dr. Jerneja Herzog, zato sama orisujem le koncept, namen in potek predstavitve v Mariborski knjižnici.

S prireditvijo smo želeli doseči več ciljev: z njo opozoriti na knjižnično zbirko tipnih slikanic,

taktilnih igrac, strokovnega gradiva o slepih in slabovidnih, v knjižnico povabiti slepe slabovidne in polnočutne bralce, predstaviti zbirko *Potipaj me*, v goste povabiti avtorici tega projekta ter ju tudi širše umestiti v polje njenega delovanja in ustvarjalnosti, dogodek povezati s projektom *Bralnice pod slamnikom*, ki ga že vrsto let uspešno vseslovensko in z mednarodnimi povezavami organizira založba Miš. Dan smo izpeljali z dvema dogodkoma in s tremi razstavami: z razstavo knjižnega gradiva, razstavo taktilnih iger in igrac ter razstavo zbirke *Potipaj me*, ki so jo knjižnici za to priložnost posodile njene avtorice. Prvi dogodek je bil namenjen mladim bralcem in obiskali so ga otroci prve in druge triade mariborskih osnovnih šol. V pogovoru za odrasle obiskovalce smo želeli povezati slepe in slabovidne osebe, strokovnjake, ki z njimi delajo, knjižničarje, vzgojitelje, učitelje in študente.

Naši gostji sta bili snovalki zbirke *Potipaj me*: pisateljica, pesnica, tiflopedagoginja in takrat predsednica Društva slovenskih pisateljev, dr. Aksinja Kermauner, ter doc. dr. Jerneja Herzog, strokovnjakinja za specialno didaktiko z Oddelka za likovno umetnost Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru.

Dogodka sem usmerjala v predstavitve, iztočnice in v branje nekaterih odlomkov iz knjige *Tema ni en črn plašč* (Kermauner, 2001), ki so bili naše iztočnice in z literarno močjo tudi mehki zdrsi v občutenja in sklope, ki smo jih razvijali. Posebno pozornost smo ob osrednjih gostjih posvetili tudi študentkam, avtoricam predstavljenih tipnih slikanic, ki so svoje zgodbe ob izdelkih tudi pripovedovale. Dan je v Svečani dvorani na Rotovžu gostil pisano množico obiskovalcev, ki se je v druženju z gostjami posvečala številnim novim informacijam, gradivu in oblikam dela. Aksinja Kermauner je v predstavitvi konkretna vedenja prepletala z delovnimi izkušnjami in dožitvi, s predstavitvami pripomočkov za slepe in posebej brajice, tudi ona pa jo je zaključila s pripovedovanjem špagetaste pravljice in je obiskovalce povabila k sodelovanju: otroke k soustvarjanju, odrasle k prebiranju knjig v brajici in k izmenjavi izkustev. Jerneja Herzog je predstavila svoje vzgibe sodelovanja s soavtorico projekta in postopke nastajanja tipnih slikanic, pa tudi

mariborska KNJIŽNICA
PIONIRSKA KNJIŽNICA ROTOVŽ
Rotovski trg 6, Maribor
tel.: 02 235 21 06
www.mb.sik.si

TIPNE SLIKANICE – POTIPAJ ME
doc. dr. Aksinja Kermauner in doc. dr. Jerneja Herzog

Torek, 5. februarja 2019,
v Svečani dvorani Rotovž, Rotovski trg 1

- ob 10. uri za otroke
- ob 12. uri za odrasle

Vabimo vas v svet slikanic in tipa ter na srečanje z imenitima gestjama: s pisateljico, pesnico, tiflopedagoginjo in predsednico Društva slovenskih pisateljev, **doc. dr. Aksinjo Kermauner** in **doc. dr. Jernejo Herzog**, strokovnjakinja iz specialne didaktike. Prireditvi bo usmerjala **Maja Logar**.

Srečanje bo priložilo festivalu *Bralnice pod slamnikom* založbe Miš in se povezuje s projektom študentov *Potipaj me* (Ipatke za slepe in slabovidne otroke).

Ilustracija: Zvezko Čeb, V. Kermauner, A. Doga (logop. gre v širni svet), Ljubljana, 2015.

Slika 11: Plakat in vabilo k dogodku Mariborske knjižnice

čustvovanja in premike v lastnem sprejemanju in v odnosu vključenih študentk skozi procese dela. Ob koncu obeh prireditev smo se dolgo ustavljali ob razstavljenem gradivu, listali in tipali tipne slikanice, občudovali unikatne izdelke in se poskušali v spretnostih in ustvarjalnostih, ki so jih priklicale senzorne igrače.

Pomembno in v veselje mi je bilo v knjižnici opozoriti na tipno gradivo in gostiti strokovnjakinji in tipne slikanice, pri katerih ustvarjanju sem imela srečo prisostvovati na enih od vaj. Koliko preizkušanj, pogovorov, razmislekov, umetniških domislic, vsebinskih in slogovnih odrekaj ter postavljanj v nova gledišča sem bila deležna. In koliko jih je še

sledilo, preden so bili izdelki pri nas, kako spoštljivo je bilo njihovo bogastvo prineseno in predstavljeno našim obiskovalcem, vmes nagrajeno s Perlachovim priznanjem, in kako se je po tem dnevu zdel svet slepih in slabovidnih hkrati skoraj še temnejši v zavedanju novih informacij in občutij, pa tudi odstrtejši, razumljivejši, zato bližji in mnogo bolj vključujoč.

Dogodek je takoj premikal načrte, nove povezave v pristopih in sodelovanja. Najbrž pa je vsem nam za vedno izrisal strugo polnega prelivanja: med knjižnico, gosti na obeh straneh ter ustvarjanjem in učinkovanjem tipnega gradiva.

Sliki 12 a in b: Utrinki z dogodka *Potipaj me* in srečanja s tipnim gradivom na razstavah (foto: Sabina Fras Popović, Maja Logar)

ZAKLJUČKI

Z naraščanjem števila prilagojenih knjig v knjižnicah se bo dostopnost do literature za slepe in slabovidne otroke po vsej Sloveniji precej povečala. Ugotovili pa smo, da so tipanke zelo zanimive tudi za videče otroke. Ob njih se ti prvič srečajo z brajico, knjigo pa dojemajo še s pomočjo drugih čutil, ki so v današnji družbi povsem zapostavljena. Srečanje z literaturo za otroke s posebnimi

potrebami jih hkrati tudi senzibilizira za sprejemanje različnosti v naši družbi. Tako se vse bolj uresničuje inkluzivna paradigma – tudi družba polnočutnih se zaradi vključitve oseb s posebnimi potrebami spreminja, plemeniti in bogati, ker se seznanja s prilagojeno literaturo ter jo tudi z veseljem prebira. Tu imata velik pomen osveščanje študentov, njihovo sodelovanje in ustvarjanje tipnih slikanic ter inkluzivna vloga knjižnic. ●

Viri in literatura

- About the Libraries Serving Persons with Print Disabilities Section*, pridobljeno 3. 10. 2019 s <http://www.ifla.org/about-lpd>.
- Bibliotekarski terminološki slovar* (2009). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Brvar, R. (2000). *Geografija nekoliko drugače. Didaktika in metode pouka geografije za slepe in slabovidne učence*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Claudet, P. (2009). *Maintenant je sais ce que blanc veut dire*. Dijon: Les Doits Que Révent, collection Corpus Tactilis.
- Dolinšek Bubnič, M. (1999). *Beri mi in se pogovarjaj z mano*. Ljubljana: Epta.
- Dolinšek, M. (2004). Slikanica, otrok in odrasli. *Otrok in knjiga* 59 (31), 55–57.
- Haramija, D. (2016). Lahko branje. V: *Med didaktiko slovenskega jezika in poezijo: ob 80-letnici Jožeta Lipnika*. Ur. Marko Jesenšek, 299–317.
- Haramija, D. in Batič, J. (2014). Teorija slikanice. *Otrok in knjiga* 89, 5–19.
- Jamnik, T., Picco, K. (2011). Knjige za mlade bralce s posebnimi potrebami. V: *Geneze – poti v bistro umne nesmisle, Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2011*, 7–11. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Jerina Gubanc, M. (2019). *Pingvinčki in skrivnostni travnik*. Ljubljana: Lekarne.
- Kermauner, A. (2010). *Fenomenologija samogenerirane slepote*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kermauner, A. (2013). Tipne slikanice za slepe kot univerzalni pripomoček razvijanja bralne pismenosti. V: V. Rot Gabrovec (ur.), *Tudi mi beremo*, 34–38. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kermauner, A. (2014). The Book in a Box Project = BOOX. *Terra Haptica: International Journal of Visual Disability and Inclusive Practices* 4 (109).
- Kermauner, A. in Herzog, J. (2019). Tujost v jeziku: Zakonitost likovnega jezika pri oblikovanju tipnih slikanic. *Otrok in knjiga* 104 (46), 58–65.
- Kermauner, A. in Plazar, J. (2019). *Prilagojeni pripomočki in metode pri vzgojno-izobraževalnem delu z otroki s posebnimi potrebami*. Nova Gorica: Educa Izobraževanje.
- Load2learn, pridobljeno 5. 9. 2019 s https://load2learn.org.uk/help/print_disability_definitions.php.
- Kermauner, A. (1996). *Kakšne barve je tema?* Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.
- Kermauner, A. (2001). *Tema ni en črn plašč*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kermauner, A. (2004). *Snežna roža*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Kermauner, A. (2009). *Tipne slikanice za slepe*. V: *Otrok in knjiga* 36 (74), 85–91.
- Kermauner, A. (2010). *Žiga špaget gre v širni svet*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Kermauner, A. (2014). Umetnost za vse. *Revija za elementarno izobraževanje* 7 (3/4), 17–31.
- Kermauner, A. (2017). *Žiga špaget je za punce magnet*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Kermauner, A. in Herzog, J. (2019). Zakonitosti likovnega jezika pri oblikovanju tipnih slikanic. *Otrok in knjiga* 46(104), 58–65.
- Perger, M. (2010). *Mi se z vlakom peljemo: slovenske otroške ljudske izštevance*. Ptuj: M. Perger.
- Praprotnik-Zupančič, L. (2010). *Zakaj so zebre progaste: posebna izdaja v Braillovi pisavi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rogač, F. (2007). *Izgubljena slončica in Nosku se zgodi čudež*. Ljubljana: F. Rogač.